

3. Кожен із визначених етапів підготовки — відносно самостійний блок, має свою мету, спрямований на виконання конкретних завдань, передбачає використання відповідних форм, методів, засобів. Водночас етапи не можна розглядати як окремі, непов'язані між собою фрагменти. Усі вони спрямовані на засвоєння, відпрацювання та вдосконалення визначених складових готовності майбутнього педагога до екологічного виховання учнів і забезпечують послідовність та наступність в оволодінні студентів системними знання та вміннями, сприяють їх збагаченню, поглибленню, формуванню відповідних особистісних якостей майбутнього педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарева Л. Модель організації навчального тренінгу у вищому навчальному закладі економічного профілю // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2005. — №4. — С. 58–66.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. — К.: Академвидав, 2004. — 352 с.
3. Казанішена Н. В. Аналіз складових готовності студентів до екологічного виховання школярів // Збірник матеріалів науково-практичної конференції до 100-річчя від дня народження К.І.Геренчука “Наукова спадщина К.І.Геренчука у контексті природничих досліджень”. м.Кам'янець-Подільський, 14-16 грудня 2004р. — Кам'янець-Подільський: “Аксіома”, 2005. — С. 47–57.
4. Казанішена Н.В. Екологічна освіта та проблеми взаємовідносин людини і природи / Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів і аспірантів, присвяченої 85-й річниці від дня створення університету, 2–4 жовтня. Випуск 2. Том 2. — Кам'янець-Подільський, 2003. — С. 133–134.
5. Падалка О.С., Нісімчук А.С., Смолюк І.О., Шпак О.Т. Педагогічні технології: Навчальний посібник. — К.: Українська енциклопедія, 1995. — 253 с.

Микола МАЦИШИН

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Статтю присвячено аналізу професійного становлення майбутніх офіцерів-прикордонників та його особливостей у навчальному процесі НАДПСУ. Курсант, навчаючись в академії, опановує професійними знаннями, вміннями, навичками. Від того, наскільки буде успішним цей процес, залежатиме успішність професійного становлення майбутніх офіцерів-прикордонників.

Сьогодні у Державній прикордонній службі України інтенсивно відбувається реформування системи освіти. В контексті цього процесу вдосконалюється навчально-виховний процес у Національній академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького (НАДПСУ). Нині навчально-виховний процес в цьому військовому ВНЗ — це органічна єдність навчання, виховання і розвитку особистості курсантів, спрямована на набуття ними системи знань, умінь і навичок, накопичення соціального досвіду, формування і розвитку якостей, необхідних для професійної діяльності за посадовим призначенням; це система цілеспрямованої планомірної навчальної і виховної діяльності керівного та професорсько-викладацького складу, активна пізнавальна робота курсантів, що ґрунтується на взаємозв'язку викладання та навчання, виховання і розвитку. Формування активно діяльної, творчо мислячої та інтелектуально розвиненої особистості, якісна професійна підготовка офіцера-прикордонника є головним напрямком навчально-виховного процесу в академії.

Навчаючись у НАДПСУ, курсанти опановують професійними знаннями, вміннями, навичками. Від того, наскільки успішним буде цей процес, залежить успішність їхнього професійного становлення.

Наукові аспекти навчання і виховання курсантів військових ВНЗ широко відображені в роботах багатьох педагогів і психологів. У своїх працях В. Балашов, А. Барабанщиков, Л. Боровик, О. Вальчук, М. Вознюк, П. Городов, В. Давидов, О. Діденко, Д. Іщенко, В. Кельбя, І. Новак, Д. Таушан, В. Чернявський та інші розглядали професійну підготовку майбутніх офіцерів у навчально-виховному процесі. Дослідження суті професійного становлення курсантів представлене в роботах І. Біючинського, В. Бондар, В. Гавріщука, М. Попова,

С. Федоренко, В. Шатух й ін. Проте проблема дослідження професійного становлення майбутніх офіцерів-прикордонників на сьогодні досліджена недостатньо.

Метою статті є аналіз професійного становлення майбутніх офіцерів-прикордонників та його особливостей у навчальному процесі НАДПСУ.

З метою виявлення можливостей удосконалення професійного становлення курсанта НАДПСУ як майбутнього офіцера ми проаналізували зміст навчальної діяльності курсантів у навчально-виховному процесі цього ВНЗ. Аналіз показав, що професійне становлення майбутніх офіцерів у навчально-виховному процесі військового ВНЗ буде успішним за умов спеціальної організації цього процесу, яка передбачає послідовність всіх етапів навчання та виховання, інтеграцію навчальних дисциплін на основі єдності поставлених завдань, організацію систематичної і послідовної самостійної роботи курсантів.

У структурі навчально-виховного процесу НАДПСУ ми виокремили три етапи: фундаментальної (базової) підготовки; загальнопрофесійної підготовки; підготовки до посадового призначення. Кожний з них відповідає певному етапу професійного становлення курсанта як військового фахівця.

Перший етап навчально-виховного процесу — етап фундаментальної (базової) підготовки (у структурі професійного становлення — початковий етап) — охоплює перші 4 семестри навчання. Суттєву особливість організації цього етапу вбачаємо в тому, що всі його курси ідентичні для курсантів різних спеціальностей і спеціалізацій, отож курсанти набувають фундаментальних знань у сфері загальнонаукових, гуманітарних і загальновійськових дисциплін.

Знання, одержані на етапі фундаментальної підготовки — це основа для отримання професійних знань і умінь. “Міцні фундаментальні знання є світоглядною і методологічною базою підготовки офіцерських кадрів, дозволяють їм освоювати нові досягнення військових наук, безперервно підвищувати свій ідейно-теоретичний і професійний рівень, творчо аналізувати суспільні процеси і явища. Солідна фундаментальна підготовка сприяє службовому і суспільному зростанню військових кадрів, їх швидкій адаптації на різних посадах практичної роботи” [1, 64]. Фундаментальні загальнонаукові знання є теоретичною базою для подальшої загальнопрофесійної підготовки та практичної діяльності.

Другий етап навчально-виховного процесу ми визначили як етап загальнопрофесійної підготовки. Він відповідає перехідному етапу професійного становлення. На цьому етапі курсанти набувають загальнопрофесійних знань і умінь, які є основними на останньому етапі — етапі підготовки до посадового призначення.

Загальнопрофесійна підготовка, на відміну від фундаментальної, передбачає чітку відповідність змісту навчальних дисциплін конкретним потребам спеціальності. Навчальні дисципліни мають, як правило, практичну спрямованість і ґрунтуються на реалізації знань, умінь, навичок, способів діяльності, освоєних курсантами на етапі фундаментальної підготовки. Кількість і зміст навчальних дисциплін визначаються для кожної спеціальності.

Останній, третій етап в структурі навчально-виховного процесу академії ми визначили як етап підготовки до посадового призначення. Він відповідає визначальному етапу професійного становлення і охоплює 7–10 семестри навчання курсантів у НАДПСУ.

На етапі підготовки до посадового призначення під час освоєння циклу дисциплін з тактики і тактико-спеціальної підготовки продовжується теоретичне вивчення обов’язків щодо організації та управління прикордонними підрозділами в умовах повсякденної діяльності і при виконанні завдань щодо посадового призначення, а потім освоюються ці обов’язки на практиці. Під час освоєння циклу спеціальних дисциплін курсанти вивчають пристрої спеціальної техніки і набувають умінь і навичок з її експлуатації, технічного обслуговування і ремонту. При вивченні гуманітарних і соціально-економічних дисциплін (психологія і педагогіка, соціологія) у курсантів формуються знання, вміння, навички щодо майбутньої професійної діяльності, а також якості, необхідні для керівництва прикордонним колективом.

Досвід практичного виконання функціональних обов’язків на первинних офіцерських посадах (заступника начальника застави) курсанти набувають під час військового стажування на III–IV курсах (18 і 21 день) і двотижневої юридичної практики, метою яких є: практичне виконання обов’язків старшого прикордонного наряду, заступника начальника застави; прищеплення навичок виховної роботи (заступника начальника застави по роботі з особовим

складом); організація і проведення занять за програмою професійної підготовки прикордонних підрозділів; вироблення командних навичок; отримання досвіду практичної роботи при здійсненні оперативно-службової діяльності [2, 51].

Завершується етап підготовки до посадового призначення (визначальний етап професійного становлення) проведенням державної атестації, що передбачає підсумковий комплексний іспит за фахом, підсумковий іспит з фізичної підготовки, захист дипломного проекту (освітньо-кваліфікаційний рівень “спеціаліст”).

Підсумковий комплексний іспит визначає рівень засвоєння випускниками матеріалу з програмних дисциплін, враховує загальні вимоги державного освітнього стандарту за фахом і кваліфікаційні вимоги до військово-професійної підготовки випускників.

При виконанні дипломного проекту у випускників НАДПСУ систематизуються професійні знання, вміння, навички при вирішенні комплексних завдань. Дипломний проект має чітку прикордонну спрямованість.

Таким чином, у процесі державних випробувань перевіряється відповідність рівня професійної підготовленості курсантів кваліфікаційним вимогам до військово-професійної підготовки випускників академії.

Зміст навчальної діяльності курсантів має широкі потенційні можливості для їх успішного професійного становлення, які визначаються тим, що всі етапи навчально-виховного процесу повинні бути не тільки безперервні та взаємозв'язані, а й мають забезпечувати спадкоємність цілей, змісту, методів і організаційних форм на кожному етапі підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

Вирішення цього завдання ми бачимо в інтеграції знань з усіх дисциплін під час навчання курсантів на базі єдності завдань. Таке поєднання, безперечно, дозволяє встановити взаємозв'язок між різними дисциплінами щодо цілей навчання, переходу від вузькопредметних форм навчання до взаємопов'язаного широкого комплексу.

Останнім часом особливої значущості набуває професіоналізація фундаментальної освіти, основою якої є посилення прикладної спрямованості викладання дисциплін фундаментального циклу за допомогою використання міждисциплінарних професійних завдань [3].

Ми враховували те, що професійна спрямованість фундаментальної освіти дозволяє вирішувати завдання, наповнені професійним змістом, на міждисциплінарному рівні. Для їх вирішення ми вибирали різні наукові методи (аналізу, синтезу, моделювання та ін.), необхідні для вивчення навчальних дисциплін, і деякі методи, що використовуються в суміжних дисциплінах. Такі завдання дозволяли курсантам включатися в діяльність щодо встановлення зв'язків між різними навчальними дисциплінами фундаментального, загальнопрофесійного і спеціального циклів. Окрім того, міждисциплінарні завдання професійного змісту розвивали у курсантів активність, самостійність, здібність до спостереження, аналізу та синтезу, абстрагування, конкретизації тощо.

Звернення до міждисциплінарних професійних завдань під час вивчення фундаментальних дисциплін мало свої плюси і мінуси. *Позитивним* у використанні міждисциплінарних професійних завдань є те, що курсанти, здобуваючи фундаментальну освіту, заздалегідь ознайомилися з дисциплінами, які пізніше вивчали більш поглиблено. При цьому важливо зазначити, що використання міждисциплінарних професійних завдань у жодному разі не заміняло вивчення спеціальних дисциплін, а сприяло формуванню системи наукових поглядів курсантів, розкривало взаємозв'язок наук, демонструвало походження фундаментальних понять з потреб практики, наповнювало абстрактне конкретним змістом. *Негативним* виявилось те, що без достатнього теоретичного обґрунтування певних законів і співвідношень із спеціальною сферою велику частину міждисциплінарних професійних завдань у фундаментальній сфері курсанти розв'язували, як правило, за одним алгоритмом: вивчення реального процесу, описаного в завданні, визначення його характеристик, параметрів; переведення умови завдання на мову фундаментальної дисципліни, побудова моделі завдання; вибір методу дослідження сформульованого фундаментального завдання, дослідження моделі; інтерпретація отриманих результатів в професійних термінах; аналіз отриманого результату.

Включення міждисциплінарних професійних завдань на етапі фундаментальної підготовки (початковому етапі професійного становлення) дозволяло істотно активізувати пізнавальну діяльність курсантів і підвищити успішність їх професійної підготовки загалом.

Організуючи навчальну діяльність курсантів в їх професійному становленні, ми зробили висновок, що успіх професійного становлення майбутніх офіцерів-прикордонників у навчально-виховному процесі залежить від їх уміння самостійно набувати знання.

У наш час соціальним замовленням суспільства є новий тип особистості офіцера, котрий не тільки володіє ініціативою, працьовитістю, вміє управляти колективами професіоналів, а й може самостійно розбиратися і вирішувати проблемні практичні завдання, які ставить перед ним життя. Ось чому ще у військовому ВНЗ необхідно виховувати у майбутнього офіцера вміння самостійно поповнювати свої знання і творчо застосовувати їх на практиці. Безперечним є факт, що найбільш тверді знання — це знання, здобуті під час цілеспрямовано організованої самостійної роботи [4; 5].

Самостійною роботою курсанта ми називаємо всю його індивідуальну роботу щодо оволодіння науковими знаннями і практичними навичками, його активну розумову діяльність у всіх формах навчально-виховного процесу. Самостійна робота є важливим компонентом навчання у військовому ВНЗ [6].

Ми враховували те, що як складова навчально-виховного процесу самостійна робота курсантів має велике значення при підготовці офіцера-прикордонника. Практично всі форми навчання — лекції, семінарські, групові, практичні, лабораторні, тактико-спеціальні заняття й, особливо, індивідуальні заняття під керівництвом викладача — впливають на активізацію самостійної роботи курсантів. Тому зусилля викладачів ми спрямовували передусім на те, щоб навчити курсантів вчитися, сформувані вміння самостійно поповнювати свої знання.

Специфіка організації навчально-виховного процесу у військовому ВНЗ проявляється в тому, що курсант з об'єктивних причин має багато пропусків аудиторних занять, оскільки несе варту службу і часто виконує господарські роботи. В середньому більше місяця в навчальному році кожен курсант пропускає через виконання службових обов'язків, а прогалини в знаннях вимушений ліквідувати самостійно. Крім того, на відміну від студентів цивільних ВНЗ, курсанти дуже обмежені щодо позааудиторних годин навчання: лише біля чотирьох годин щодня виділяється курсантам на самостійну підготовку до занять. У зв'язку з цим велику частину часу курсанту доводиться працювати самостійно не під час планових (аудиторних) занять, передбачених розкладом, а в позааудиторний час, тобто час, відведений на самостійну підготовку до занять у так звані години самопідготовки.

У найбільш складній ситуації опиняються курсанти I курсу. Напружені навчальні дні, жорсткий розпорядок, відірваність від сім'ї і близьких, абсолютна нова, незнайома вузівська обстановка, великий потік наукової інформації, фізичні та психологічні навантаження дуже сильно позначаються на результативності навчальної діяльності першокурсників. Як правило, більшість з них не мають достатнього життєвого досвіду, вмінь організувати свою діяльність, самостійну роботу. Тому в перші місяці навчання у військовому ВНЗ такі курсанти дуже гостро потребують консультацій педагогів, оскільки перехід від шкільної системи навчання до вузівської у багатьох з них спричиняє серйозні труднощі.

Результати опитування курсантів свідчать, що коли на першому етапі професійного становлення основна причина нераціонального використання часу, відведеного на самостійну підготовку до занять, полягає у невмінні курсантів організувати свою діяльність, то на подальших етапах помітним є ще й зниження відповідальності щодо процесу навчання і, як наслідок, до оволодіння професією прикордонника.

Аналіз результатів опитування про систематичність у роботі при підготовці до занять показує, що систематично готуються до занять тільки 15% курсантів на початковому етапі, 48% — на перехідному і 74% — на визначальному. У великій групі курсантів (61, 36 і 11% відповідно) ця робота має епізодичний характер, але разом із тим, як показав експеримент, ставлення курсантів до самостійної роботи може різко змінюватися. 24% курсантів на початковому етапі, 18% — на перехідному і 15% — на визначальному готуються до занять тільки за наявності незадовільних оцінок. Несформованість у курсантів навичок самостійно організувати свою роботу в години самопідготовки негативно позначається на якості їх підготовки до занять.

Ми визначили основні чинники, що заважають підготовці курсантів до занять. Найбільш негативним таким чинником є залучення майбутніх офіцерів на господарські та інші роботи. Від етапу до етапу вплив цього чинника збільшується (54, 66, 71% відповідно). Другим чинником, що негативно впливає на підготовку до занять, курсанти назвали відсутність систематичної роботи протягом семестру (16% — на початковому, 11% — на перехідному і 10% — на визначальному етапах професійного становлення) і третім чинником — відсутність навичок самостійної роботи (14, 10 і 8% відповідно).

Проведений аналіз організації самостійної роботи курсантів дає можливість стверджувати, що на всіх етапах професійного становлення майбутнім офіцерам необхідно прищеплювати навички такої роботи, формувати відповідальне ставлення до навчання та оволодіння обраною професією.

Дослідження показало, що результативність організації навчальної діяльності курсантів в їхньому професійному становленні багато в чому залежить від їх уміння вчитися, самостійно здобувати знання. За таких умов завдання викладачів полягає в допомозі курсантам оволодіти способами діяльності, зокрема, новими знаннями, уміннями і навичками.

Отже, необхідно зазначити, що зміст навчальної діяльності курсантів у навчально-виховному процесі у військовому ВНЗ має широкі можливості для їх успішного професійного становлення як майбутніх офіцерів-прикордонників. Подальшим напрямом дослідження цієї проблеми є обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов професійного становлення майбутніх офіцерів-прикордонників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балашов В. А. Формирование профессиональных качеств у слушателей-пограничников в процессе профессионального обучения: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. — Хмельницкий, 1996. — 263 с.
2. Бунеев Т. В. Развитие готовности в молодых офицерах-прикордонников до самостоятельного выполнения посадовых обязанностей: Дис. ... канд. пед. наук: 20.02.02. — Хмельницкий, 2002. — 212 с.
3. Райко В. В. Формування потреби в професійній самореалізації особистості курсантів-прикордонників: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. — Хмельницкий, 2003. — 18 с.
4. Боровик Л. В. Развитие познавательной самостоятельности курсантов-прикордонников с учетом их индивидуально-психологических особенностей: Дис. ... канд. психол. наук: 20.02.02. — Хмельницкий, 1998. — 207 с.
5. Генералова Н. М. Педагогические условия керівництва самостійною підготовкою курсантів військових вищих навчальних закладів: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. — Хмельницкий, 2003. — 18 с.
6. Ягупов В. В. Загальнодидактичні основи навчання військовослужбовців строкової служби Збройних Сил України: Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. — К., 2002. — 432 с.

Микола НЕДБАЙ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ТЕХНІЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ: РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТУ

Експериментально досліджено організаційно-педагогічні умови інтенсифікації викладання навчального матеріалу технічної спрямованості курсантам гуманітарних напрямів навчання. Науково обґрунтовано критерії як невід'ємний елемент педагогічного експерименту та інтерпретація його результатів. Проведена експериментальна робота дозволила уточнити сутність організаційно-педагогічних умов, які істотно впливають на інтенсифікацію викладання навчального матеріалу технічної спрямованості курсантам гуманітарні напрямки навчання вищих військових закладів освіти.

Відповідно до положень Концепції розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року випускники-прикордонники повинні продемонструвати не тільки високі професійні знання, але й мати достатню фундаментальну освіту та широкий світогляд, щоб бути здатними побудувати на цих підвалинах нове знання відповідно до нових умов. Однак у процесі педагогічної діяльності, особливо при вивченні професійно-орієнтованих дисциплін, викладачі досить часто стикаються з ситуацією, коли курсанти, за рівнем свого розвитку або недостатнім рівнем мотивації, не готові до активного засвоєння навчального матеріалу. Тому